

історією, географією тощо.

Матеріали даної публікації можуть бути використані для подальшого вивчення проблеми, при підготовці наукових та науково-популярних праць з історії України, створенні навчально-методичних посібників, а також при читанні лекцій.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- 1.Цертелев К. Призвание журналистики // Русский вестник. - 1899. - №3. -С. 50-56; 2. Лемке М. Очерки по истории русской цензуры и журналистики. XIX в.- СПб., 1904. - 94с; 3.Левицький І. Галицько-руська бібліографія XIX століття (1881-1903).- Львів, 1903. - 171 с; 4. Грінченко Б. Тяжким шляхом. Про українську пресу.-К., 1906. -32 с; 5.Терлецький О. Галицько-руське письменство (1848-1865 рр.) на тлі сьогочасних суспільно-політичних значень галицько-руської інтелегенції. -Львів, 1904. - 98с; 6. Ластовський М. Библиография русской периодической печати 1703-1860. Материалы для русской печати. - Петербург, 1905. - 161 с; 7.Доманецький В. Українська преса в 1906 році // Україна. - 1907. - №1. - С.8-11; 8.Франко І. Нариси історії української літератури. - Львів, 1910.-189 с; 9.Возняк М. З зарання української преси в Галичині. - Львів, 1912.- 37 с; 10. Ігнатієнко В. Українська преса (1816-1923). Історичний бібліографічний етюд. – К., 1926. - 52 с; 11. Кривецький І. Початки преси на Україні. 1776-1850. - Львів, 1927. – 48 с; 12. Брик І. Початки української преси в Галичині і Львівська Ставропігія. - Б.м., Б.р; 13. Качкан В. Хай святиться ім'я твоє. - Львів, 1958. - 311 с; 14. Дей О. Українська революційно-демократична журналістика. Проблеми виникнення і становлення. - К., 1959. – 218 с; 15. Берштейн М. Журнал "Основа" і український літературний процес кінця 50-60 рр. XIX ст. - К., 1959. - 181 с; 16. Лещенко П. Развитие журналистики на Украине в первой четверти XIX в.: Автореф. дис...канд. фил. наук. 09.00.08.// Киевский Университет им. Тараса Шевченка. - К., 1959. -19с; 17. Лісовий П. Журналістика Закарпаття і її зв'язки з іншими землями та Росією.- Ужгород, 1969. - 182 с; 18. Федченко П. Журналістика на Україні першої половини XIX ст.: Автореф. дис. ... д-ра. філ. наук. - К., 1967. -21с; 19. Станько А. Русские газеты первой половины XIX в. - Ростов на Дону, 1969. - 185с; 20. Чернуха В. Правительственная политика в отношении печати 60-70 гг. XIX в. – Л., 1989. - 205 с; 21. Зоря галицька. - Львів. – 1849; 22. Новороссийские ведомости. - Одесса. – 1869; 23. Харьковские губернские ведомости. - Харьков. – 1861; 24.Харьковские губернские ведомости. - Харьков. – 1862; 25. Друг народа. - Київ. – 1867; 26. День. - Одесса.. –1870; 27. Свет. - Ужгород. – 1869; 28.Карпат. - Ужгород. – 187.

О.Б.Комарницький

МІСТЕЧКОВЕ НАСЕЛЕННЯ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ І АВСТРО-УГОРСЬКА ТА НІМЕЦЬКА ВІЙСЬКОВІ АДМІНІСТРАЦІЇ (1918 Р.)

Боротьба українського народу за національне і соціальне визволення, за власну державність червоною ниткою проходить через всю його історію. Одним із визначальних моментів у перебігу політичних подій в Україні у 1918 р. стала присутність на її землях іноземного військового контингенту. Ця проблема була предметом розгляду як радянських, так і сучасних українських істориків. Цінність робіт перших з них (Є.Герасимов, С.Марков, Г.Деренковський, Г.Заставенко, Є.Скляренко, О.Карпенко, В.Тичина), незважаючи на їхню заідеологізованість, полягає у потужному пласті фактичного матеріалу, який вони містять¹. Серед сучасних дослідників виділяються О.Фесик, Ф.Проданюк, П.Захарченко, Б.Малиновський та ін.² Все ж, незважаючи на цілу низку вагомих наукових праць з цієї проблеми, варто констатувати, що нині практично відсутнє дослідження, яке б проливало світло на ставлення мешканців конкретного типу населеного пункту до іноземних окупаційних властей. Дана стаття покликана заповнити цю прогалину на матеріалах правобережних містечок.

Підписавши Брестський мирний договір (9 лютого 1918 р.), Центральна Рада отримала можливість з допомогою німецьких та австро-угорських військ звільнити Україну від більшовиків. Їхній вступ після тривалого періоду політичного хаосу і більшовицької диктатури був сприйнятий населенням з надією забезпечення стабільності і правопорядку. Подільський губернський комісар Гриневиц 5 березня 1918 р. у своєму зверненні до населення висловлював впевненість, що „австро-германці прийшли допомогти нашому

правительству вигнати з України її ворогів і не втручатимуться в внутрішнє наше життя...”³

29 березня 1918 р. з метою найповнішого використання продовольчих та сировинних ресурсів України Австро-Угорщина та Німеччина уклали між собою угоду про розподіл сфер впливу. Зокрема, перші з них окупували Волинь та Поділля, німці – Київщину. Цікаво, що волинські містечка мали підпорядковуватися німцям⁴.

Вже в перші дні „визвольного походу” з містечок обох зон окупації почали надходити звістки про розкрадання німцями та австро-угорцями продовольства, майна промислових підприємств, пограбування населення. Архівні дані свідчать про реквізиції цукру у Сатанівській, Ялтушківській, Томашпільській цукроварнях, а на Чечельницькій і Бершадській – австрійці наклали арешт на цей цінний продукт⁵. У Станіславчику окупанти забрали все зерно, не залишивши навіть посівного⁶. Крім того, австрійці не хетували і грабунками інтендантських складів, харчевень. Такі випадки мали місце у Балині та Богополі⁷. У Браїлові і в тому ж таки Станіславчику австрійські коменданти з відомою метою наказали переписати домашніх тварин. Тому цілком справедливо голова Вінницького повітового земельного комітету у зверненні до повітового коменданта підкреслив, що такі зловживання „хвилю[ють] місцеве населення, котре ніяк не може зрозуміти, чиїх розпоряджень треба слухати – Центральної Української Ради і її Виконавчих органів чи австрійських та німецьких властей”⁸. Крім продовольства, австро-німецькі війська захоплювали і інше майно. Так, з Шепетівки та Деражні вони вивезли устаткування стоматологічного кабінету та перев’язувальний матеріал, у Балині та Шатаві пограбували поштово-телеграфні станції, в Дунаївцях зі складів вивозили мотоцикли, автомобілі та аероплани⁹. Крім того, окупанти втручалися у роботу місцевих органів влади. Так, деражнянський комендант посилав до поміщицьких маєтків солдат, які, за наведенням місцевих власників, заарештовували селян. У свою чергу, Летичівський повітовий комісар здійснив таку ж саму процедуру з поміщиками, які вносили безлад у життя. Одного з них в ультимативній формі комендант Деражні наказав звільнити. Яскравим прикладом „співпраці” поміщиків і окупаційної влади стали “рибницькі” події. У скарзі, одержаній Радою Міністрів від Подільського губернського комісара Дудича, повідомлялося, що комендант 3-го батальйону австрійських військ у Рибниці наказав усім громадянам сіл і містечок Подільської губернії негайно повернути поміщикам самочинно захоплені землі, помістя з будівлями всякого роду та інше майно, а зруйновані поміщицькі маєтки відбудувати. Невиконання даного наказу могло призвести до найсуворіших заходів, аж до смертної кари включно. У містечку Олика Волинської губернії німецький комендант заарештував голову волосного земельного комітету¹⁰. Непоодинокими були випадки накладення окупаційною владою контрибуцій на містечкове населення. Зокрема, у Томашполі її сума склала 25 тис.крб.¹¹

Зловживання окупаційних властей спостерігалися і на залізницях. На ст.Балин австрійці захопили вагон з продуктами і відправили до Кам’янця-Подільського. На цьому ґрунті виникли непорозуміння між українською охороною і австро-угорськими жовнірами. Не оптимізувала ситуацію і політика спільного несення чергування на залізничних станціях австрійських агентів і українських залізничників. Так, на ст.Шепетівка перших з них було 24 особи, Ярмолинці – 22, Дунаївці – 22, Балин – 2 особи¹².

Окупаційні заходи союзників викликали справедливе невдоволення українського населення. Архівні дані свідчать про роззброєння у містечку Муровані Курилівці селянами австрійського офіцера і 25 солдат, які прибули „навести порядок”.¹³ Селянські заворушення відбулися у київських містечках Покотилова і Ставище.

Такою ситуацією скористалися більшовики, які послали антиукраїнську агітацію. З Таганчі повідомляли, що „більшовицькі агітатори... збивають селян з пантелику... ніби німці приведені, щоб повернути панам землю”¹⁴.

25 квітня 1918 р. Головнокомандуючий Київської групи армій генерал-фельдмаршал Г.фон Ейхгорн оприлюднив наказ про запровадження військово-польових судів. За ним „всі вчинки проти громадського порядку, всі кримінальні злочини, як і всі злочинні діяння проти

німецьких і союзних військ, так і всіх осіб, які належать до них, підлягають виключно особливому німецькому суду". Усна і друкована агітація, гуртування на вулицях заборонялися під загрозою віддання до військово-політичного суду¹⁵. Багато положень цього акту повторювалися і в наказах місцевих комендантів. Так, Бершадський австрійський комендант 16 липня 1918 р. у додаток до вищезазначеного вибудував шкалу контрибуцій і за вчинення стрілянини у містечку – 1000 крб., при пораненні австрійського солдата – 10 тис.крб., при вбивстві – 40 тис. Подібний зміст мало розпорядження від 14 жовтня 1918 р. жванецького австро-угорського коменданта¹⁶.

Антинародна політика окупаційного командування в добу гетьманату набула нового, більш жорстокішого забарвлення. Було продовжено політику втручання у діяльність місцевих органів влади. Так, у травні 1918 р. австрійський комендант Деражні Фішер роззброїв у містечку охоронну сотню державної варті. Тому Балтський повітовий комендант Янковський і його помічник Сорочан з цього приводу зробили австрійцю зауваження, на що останній зреагував миттєво, заарештувавши їх. Через два місяці виникла подібна ситуація. Після того, як начальник державної варті 3-ї дільниці Летичівського повіту Шеремета попередив деражнянського ксендза Новосельського про недопустимість виголошення антидержавних промов, комендант, у свою чергу, погрожував представнику української влади арештом державної варті. Подібний випадок мав місце і в Старій Синяві, де 25 травня 1918 р. комендант угорської роти 310 полку заарештував голову волосної управи¹⁷. Австро-угорські та німецькі військові частини під казарми, штаби, шпиталі забирали житлові та громадські приміщення. Архівні дані засвідчують прохання директорів Смілянської жіночої, Немирівської чоловічої, Голованівської змішаної гімназій, новоутвореної Копайгородської української змішаної середньої школи, Фастівських гімназій, 2-класного міністерського училища, реального залізничного училища, Рашківського училища про увільнення будівель їхніх навчальних закладів від постою іноземних військ. У Балині через необережне поводження з вогнем солдатів кулеметної команди 17 лютого 1918 р. згоріло приміщення місцевої школи, що стало справжнім лихом для дітей¹⁸. Ненависть містечкового населення викликали численні арешти. Під різними приводами (за антиурядову агітацію, нездачу зброї) заарештовувалися жителі містечок Коростишів, Миропіль, Ясногородка, Копайгород і т.д. Цьому ж сприяли і місцеві окупаційні військові адміністрації. Так, 8 серпня 1918 р. німецький комендант Сміли зобов'язав кожного сільського старосту скласти список місцевого чоловічого населення віком понад 16 років. В одній із статей наказу йшлося про те, що „на випадок виникнення заворушень командуєчий німецькими загонами під час обшуків за цими списками скликати чоловіче населення і таким чином визначить, хто з чоловіків відсутній... Майно відсутніх буде реквізовано, а самі вони будуть заарештовані і віддані до польового суду". У Шпикові застосовувалась практика заручництва. Тут було взято 15 заручників, і після того, як один з них зізнався у переховуванні зброї, його було одразу ж розстріляно¹⁹. Крім того, накладалися контрибуції і проводилися реквізиції. З містечкового населення Вороновиці було взято 30 тис. крб. контрибуцій, Дзигівки – 20 тис., Чечельника – 8710, Браїлова – 3 тис.крб. У Чернівцях реквізиція 4 тис. пудів хліба супроводжувалася вбивством 2 селян²⁰.

Неоднозначно сприйняло прихід окупантів містечкове єврейське населення. Німецький фельдмаршал Ейхгорн в одному із своїх наказів звертав увагу на те, що „тероризують країну лише 10-12% селян. До них приєднуються євреї, які підбивають селян до знищення озимих посівів..." Таке становище було наслідком неприяних взаємин окупантів з євреями. Відомі факти пограбувань та вбивств євреїв солдатами окупаційного війська. Зокрема, у Заміхові від рук австрійських солдатів загинув місцевий житель З.Тімерман, у Дунаївцях – мешканець київського містечка Юстинград Я.Аптер, у Чечельнику 2 австрійські жандарми пограбували 4 євреїв. Ця політика, природно, викликала єврейські заворушення. Так, 19 серпня 1918 р. у Ялтушків натовп, який в основному складався з євреїв, обеззброїв австрійського офіцера і 10 солдат. Невдовзі, після придушення повстання, 11 ялтушківських євреїв та селян було засуджено до смертної кари²¹.

Локальні конфлікти мали місце в цілому ряді інших правобережних містечок. У результаті одного з них у Кривому Озері було вбито 2 австрійських солдатів, 4 було поранено²². Поодинокі випадки збройного опору селян переросли у справжню селянську війну. В червні-серпні 1918 р. проти окупантів та гетьманської адміністрації виступило майже все сільське населення Звенигородського, Тарашанського, Канівського, Сквирського, Радомишльського повітів Київської губернії. Активну позицію у цих подіях зайняли і містечкові жителі. Так, центрами Звенигородського та Радомишльського повстань стали відповідно Лисянка і Брусилів. Не останню роль відіграли селяни містечок Городище, Павлолч, Ходорків, Ольшана, Корсунь, Жашків, Самгородок, Стеблів, Ставище, П'ятигори, Володарка, Богуслав та ін. Придушити збройні селянські виступи гетьманській адміністрації вдалося тільки наприкінці серпня 1918 р. після тривалих жорстоких боїв при сприянні німецьких регулярних військових частин²³. Окупанти жорстоко розправилися з повстанцями. 4 липня у Лисянці було затримано 120 повстанців, 4-х з них було розстріляно, 5 – спалено в садибі. 23 липня військово-польовий суд Умані засудив до розстрілу ще 4 лисянчан та матроса Сурду з Ольшани. Наприкінці серпня у Монастирищі було розстріляно 8 осіб, заарештовано понад 100, у Ольшані – 47, Чорнобилі – 22 осіб²⁴.

Заключний акорд „господарювання” австро-угорських та німецьких військових частин пов'язаний зі зміною зовнішньополітичних орієнтирів гетьмана, коли листопадові революції в Австро-Угорщині та Німеччині спричинили крах його державно-політичних партнерів, що автоматично підірвало основу стабільності й гетьманської влади. Найбільш поширеними у цей час були пограбування населення, заводів, економій. Масові грабежі відбулися у подільських містечках Чечельнику, Кодимі, Джурині, Смотричі, Лянцкоруні, Вапнярці, Верхівці, Соболівці, Мурованих Курилівцях, Шаргороді, Озаринцях, Комаргороді, Томашполі, Окнах; волинських – Волочиську, Радзивиліві та ін.²⁵ У Рибниці погроми магазинів, крамниць, помешкань супроводжувалися вбивствами, в Шаргороді – гвалтуваннями жінок²⁶. У такій ситуації активізували свою діяльність більшовики. Так, 11 листопада 1918 р. у Межиріві під дією їхніх агітаторів повстав австрійський батальйон і вчинив у містечку 5 збройних пограбувань²⁷. Крім того, не поодинокими були випадки, коли солдати добровільно передавали селянам зброю. Саме про це йшлося у телеграмі Подільського губернського старости Кисельова до Директора державної варти. Він наголошував, що „на кордоні австрійці передають селянам і військовополоненим зброю, яких у Гусятині, Сатанові скупчилось декілька тисяч... Якщо не прибудуть німецькі війська, слід очікувати великих безпорядків”. У Смотричі селяни купували зброю у австрійських солдатів, які проходили через містечко²⁸.

У другій половині листопада 1918 р. в Україні вибухнуло масове антигетьманське повстання. Його успіх обумовив, зокрема, нейтралітет німецьких та австро-угорських військ, яких цікавило у той час в основному одне – швидке повернення додому (що й було обіцяно Директорією в обмін на додержання ними нейтралітету). До кінця 1918 р. окупаційні війська евакуювалися.

Таким чином, встановлений у 1918 р. австро-угорською та німецькою військовими адміністраціями окупаційний режим, що супроводжувався масовими грабежами, реквізиціями і конфіскаціями приміщень, майна і харчів, контрибуціями викликав невдоволення і справедливий опір містечкового населення регіону, який був складовою частиною загальнонаціональної боротьби проти іноземців.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Герасимов Е. Разгром немецких оккупантов на Украине. – М., 1939. – 46с.; Марков С.Ф. Отечественная война украинского народа против германских интервентов в 1918 году. – М., 1941. – 64с.; Деренковский Г.М. Отечественная война против германских оккупантов в 1918 году. – Саратов, 1942. – 48с.; Заставенко Г.М. Розгром німецьких інтервентів на Україні в 1918 р. – К., 1948. – 108с.; Його ж. Крах німецької окупації на Україні в 1918 році. – К., 1959. – 156с.; Скляренко Є.М. Боротьба трудящих України проти німецько-австрійських окупантів і гетьманщини в 1918 р. – К., 1960. – 286с.; Карпенко О.Ю. Імперіалістична

інтервенція на Україні. 1918-1920. – Львів, 1964. – 256с.; Тичина В.С. Боротьба проти німецьких окупантів і внутрішньої контрреволюції на Україні в 1918 році. – Харків, 1969. – 284с. та ін. 2. Фесик О.В. Боротьба проти австро-німецької окупації України в 1918 р. Автореф. дис. канд.іст. наук...07.00.02 /Одеський державний університет ім.І.І.Мечникова. – Одеса, 1992. – 20с.; Проданюк Ф.М. Внутрішня політика Української держави (29 квітня – 14 грудня 1918 р.). Автореф. дис.канд.іст.наук...07.00.01 /Інститут історії НАН України. – К., 1997. – 24с.; Захарченко П. Селянська війна в Україні: рік 1918. – К., 1997; Малиновський Б.Ф. Аграрна політика Австро-Угорщини та Німеччини в Україні, 1918 р. Дис. канд.іст.наук...07.00.02 /Дніпропетровський національний університет. – Дніпропетровськ, 2001. – 250с.; 3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф.628. – Оп.1. – Спр.16. – Арк.62; 4. Крах германской окупации на Украине (по документам оккупантов) /Под ред.М.Горького, И.Минца, Р.Эйдмана. – М., 1936. – С.31; 5. ЦДАВО України. – Ф.2592. – Оп.1. – Спр.58. – Арк.1, Спр.39. – Арк.68, Державний архів Вінницької області (далі – ДАВО). – Ф.Р.1196. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.132, 99зв.; 6. ЦДАВО України. – Ф.628. – Оп.1. – Спр.16. – Арк.350-350зв.; 7. Там само. – Ф.628. – Оп.1. – Спр.16. – Арк.54; Ф.2592. – Оп.1. – Спр.39. – Арк.46; 8. Там само. – Ф.628. – Оп.1. – Спр.16. – Арк.158, 350-350зв.; 9. Там само. – Ф.2592. – Оп.1. – Спр.39. – Арк.35; Ф.628. – Оп.1. – Спр.16. – Арк.15, 108, 129, 150, 178; 10. Там само. – Ф.1793. – Оп.1. – Спр.41. – Арк.62; Ф.2592. – Оп.1. – Спр.41. – Арк.10; Ф.2581. – Оп.2. – Спр.1. – Арк.42зв.; ДАВО. – Ф.Р.1196. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.56; Лях Р.Д. Розв'язання аграрного питання на Україні (1917-1923 рр.). – К. – Донецьк, 1975. – С.31; 11. ЦДАВО України. – Ф.628. – Оп.1. – Спр.16. – Арк.131; 12. Там само. – Арк.261; Ф.2592. – Оп.1. – Спр.39. – Арк.9-9 зв., 18; 13. Там само. – Ф.1793. – Оп.1. – Спр.41. – Арк.35 зв., Спр.129. – Арк.5; Буз Л.В. Боротьба трудящих Київщини проти німецьких інтервентів і націоналістичної контрреволюції за відновлення влади Рад на Україні. – К., 1957. – С.18; 14. Народня воля. (Київ). – 1918. – 13/26 березня; 15. Робітнича газета. (Київ). – 1918. – 30 квітня; 16. ЦДАВО України. – Ф.1793. – Оп.1. – Спр.59. – Арк.133-133 зв., Ф.1794. – Оп.1. – Спр.19. – Арк.118; 17. ЦДАВО України. – Ф.1793. – Оп.1. – Спр.59. – Арк.41; ДАВО. – Ф.Р.1196. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.248,314; 18. Центральний державний історичний архів у м.Києві. – Ф.707. – Оп.300 (1918 р.). – Спр.23. – Арк.85,111,152,212; Державний архів Київської області (далі – ДАКО). – Ф.Р.2797. – Оп.1. – Спр.87. – Арк.57-57зв.; ЦДАВО України. – Ф.1793. – Оп.1. – Спр.61. – Арк.123; Державний архів Хмельницької області. – Ф.15. – Оп.1. – Спр.23. – Арк.1; 19. ЦДАВО України. – Ф.1793. – Оп.1. – Спр.47. – Арк.290, Спр.123. – Арк.11; ДАКО. – Ф.Р.2794. – Оп.1. – Спр.34. – Арк.81,84; Вістник Волинського губерніяльного комісара. – 1918. – 12 травня; Волинська народна газета. – 1918. – 1 травня; Княжев В.С. Смілянщина: історико-економічний нарис. – Сміла, Тясмин, 1998. – С.53; 20. ЦДАВО України. – Ф.1793. – Оп.1. – Спр.48. – Арк.56, Спр.61. – Арк.212, Спр.129. – Арк.79; ДАВО. – Ф.Р.1196. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.248зв., Спр.19. – Арк.132; 21. ЦДАВО України. – Ф.1793. – Оп.1. – Спр.42. – Арк.88; Спр.44. – Арк.44; Спр.47. – Арк.44; Спр.51. – Арк.51; 22. Там само. – Спр.47. – Арк.77зв.; 23. ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.2. – Спр.12а. – Арк.11, Ф.1216. – Оп.1. – Спр.97. – Арк.89зв.; Заставенко Г. Розгром німецьких інтервентів... – С.88,90,92; Його ж. Крах німецької інтервенції... – С.110-112, 115, 117, 120; Киевщина в годы гражданской войны и иностранной интервенции (1918-1920 рр.). Сборник документов и материалов /Под ред.П.Т.Тронека. – К., 1962. – С.52, 71; Герасимов Е. Названа праця. – С.23; 24. ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр.97. – Арк.123-125; Ф.1794. – Оп.1. – Спр.18. – Арк.1,5; Киевщина в годы гражданской войны... – С.43; Скляренко Є.М. Названа праця. – С.68; Нарис історії Уманщини (з найдавніших часів до 60-х рр. ХХ ст.). – К., 2001. – С.147; 25. ЦДАВО України. – Ф.1401. – Оп.1. – Спр.25. – Арк.30,31,96,138,147,167,181,189зв.,208,215,217; Ф.1793. – Оп.1. – Спр.43. – Арк.86; Нова Рада. – 1918. – 30 жовтня (13 листопада); Борьба трудящихся за власть Советов (март 1917 – декабрь 1920 г.). Сборник документов и материалов. – Житомир, 1952. – С.158; Вовк С.Т., Косаківський В.А., Таранець С.В. Нариси з історії Чечельника. З найдавніших часів до наших днів. – Вінниця, 2000. – С.79; 26. ЦДАВО України. – Ф.1401. – Оп.1. – Спр.25. – Арк.208,217; Ф.1793. – Оп.1. – Спр.43. – Арк.40; 27. Там само. – Ф.1401. – Оп.1. – Спр.25. – Арк.181; 28. Там само. – Ф.1793. – Оп.1. – Спр.43. – Арк.73; Ф.1401. – Оп.1. – Спр.25. – Арк.112.

В. В. Кулібачук

ДО ІСТОРІЇ ПЕРШОЇ ЗАХІДНО-СИБІРСЬКОЇ ДОБРОВІЛЬНОЇ БРИГАДИ У КОНТЕКСТІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ (1920Р.)

Важливою віхою в історії розбудови української державності, її захисту був період, пов'язаний із взаємовідносинами України, Росії, її окремих регіонів під час воєнних подій 1920р.

Разом з тим, необхідно відзначити, що сьогодні висвітлення історичної долі українського народу на завершальному етапі громадянської війни, зокрема в 1920р., є не з легких завдань дослідників, учених. Це пов'язано з новим статусом України на міжнародній арені, формуванням нового політичного мислення як у самому українському суспільстві, так і за